

Aghiuță, diavolul comic, un „mititel mucalit“

Aghiuță este considerat în mitologia română un zeu al panteonului precreștin detronat de Dumnezeul creștin, „un drac puțin periculos, uneori invocat cu simpatie de oameni în afara contextelor malefice“, potrivit etnologului Ion Ghinoiu, autor al *Dicționarului de Mitologie Românească*.

Aghiuță simbolizează o abordare mai familiară și mai puțin terifiantă a forțelor demonice în credințele tradiționale românești, el fiind mai degrabă un personaj care-i încurcă sau îi păcălește pe oameni decât unul care le dorește răul absolut. Adesea este personificat ca un diavol mic, pus pe șotii, sau uneori având rolul de negustor, cum ar fi personajul Kir Ianulea din nuvela omonimă a lui Caragiale. Ianulea este numele pe care și-l alege Aghiuță, fiul lui Dardarot, împăratul Iadului. El alege acest nume atunci când, la porunca tatălui său, merge pe Pământ și trăiește acolo vreme de zece ani, ca un om obișnuit, negustor arvanit (albanez). El este descris de autor ca un „mititel mucalit“. Kir Ianulea se căsătorește cu Acrivița, însă suferă din cauza caracterului acesteia și a vieții pământene, concluzionând că femeile sunt cauza principală a decăderii bărbaților. Familia soției îl exploatează și îl aduce la sapă de lemn. Din cauza soacrei și a soției, Ianulea ajunge sărac și disperat. Pentru a scăpa de datoriile mari și de creditori, el fuge. Pe drum, întâlnește un țăran, Negoiță, căruia i se confesează. Aghiuță pune apoi la cale un plan: intră în corpul unor femei (inclusiv al Acriviței) pentru a le poseda, iar Negoiță le „vindecă“ în schimbul unor sume de bani, ajutându-l pe alter

ego-ul său, Ianulea, să-și refacă averea. La finalul celor zece ani de chinuri conjugale, Aghiuță se întoarce în Iad, fericit că a scăpat de căsnicie, recunoscând că viața cu o femeie rea este mai groaznică decât Iadul.

Aghiuță a fost, de asemenea, numele unei reviste de umor și critică socială, apărută la București între 1863 și 1864, preluând caracterul amuzant al personajului folcloric. Subintitulată „Foaie umoristică, satirică și critică", a fost editată de B. P. Hasdeu, începând din 3 noiembrie 1863, săptămânal, duminica, în 8 pagini, iar de la nr. 23, din 27 aprilie 1864, până la nr. 28, din 21 mai 1864, de două ori pe săptămână, joia și duminica, în 4 pagini, tipărite în alfabetul latin.

Ala, creatura care-i poate înnebuni pe oameni

Ala este o creatură mitologică feminină înregistrată în folclorul Balcanilor, întâlnită uneori și în basmele care circulă în sudul sau sud-vestul României, în principal în Banat. Ala este considerată demonul vremii rele, al cărei scop principal este de a aduce nori de grindină în direcția câmpurilor, podgoriilor sau livezilor pentru a distruge recoltele sau a le jefui și a le lua cu ea. Poate lua înfățișarea unei femei uriașe, cu nasul enorm, dinți de fier, urechi disproporționat de mari și un maxilar proeminent. Extrem de vorace, îi place și să mănânce copii, deși lăcomia ei nu se limitează la Pământ. Se crede că uneori încearcă să devoreze Soarele sau Luna, provocând eclipse, și că acest lucru ar însemna sfârșitul lumii dacă ar reuși. Când oamenii întâlnesc o ala, sănătatea lor mentală sau fizică, sau chiar viața sunt în pericol; cu toate acestea, favoarea ei poate fi câștigată abordând-o cu respect și încredere. A avea o relație bună cu o ala este benefic, deoarece ea îi îmbogățește pe favoriții ei și le salvează viețile în perioade dificile.

Apariția unei ala este descrisă divers și adesea vag în folclor. Ea poate arăta ca un vânt negru, o creatură gigantică cu o formă neclară, un monstru cu gura uriașă, asemănător unui șarpe, un dragon sau un corb. O ala poate lua, de asemenea, diverse alte forme animale și poate chiar poseda corpul

unei persoane. Se crede că diversitatea înfățișărilor ei se datorează faptului că ala este „o sinteză a unui demon slav al vremii revolute și a unui demon similar al populației preslave din Balcanii centrali". În poveștile populare cu o ala asemănătoare omului, personalitatea ei este similară cu cea a Babei Yaga din folclorul slavilor. Se spune că ala trăiește în nori sau într-un lac, izvor, loc ascuns și îndepărtat, pădure, munte abrupt, peșteră sau copac gigantic. Deși ala este de obicei ostilă față de oameni, ea are și alți dușmani puternici care o poate învinge, cum ar fi balaurii. Dacă o ala găsește un balaur în scorbura unui copac, ea îl poate distruge arzând copacul. În poveștile creștine, Sfântul Ilie preia rolul lor, dar în unele cazuri sfântul și dragonii luptă împreună cu ala. Vulturii sunt, de asemenea, considerați apărători împotriva acestui demon, alungându-l de pe câmpuri și împiedicându-l astfel să aducă nori de grindină și ploi diluviale asupra ogoarelor fertile, a viilor sau a livezilor încărcate de rod. Ala poate fi învinsă de bărbații care au o mamă umană, dar un tată dragon. Aceștia arată ca oamenii obișnuiți, cu excepția faptului că posedă aripi mici la subsuori; astfel de bărbați se nasc întotdeauna noaptea după o sarcină care durează douăsprezece luni.

Se crede că Ala este capabilă să-i înnebunească pe oameni. Când oamenii o întâlneau pe un drum sau pe un câmp, puteau contracta boli periculoase de la ea. Ala este, de asemenea, responsabilă pentru rabia câinilor, deși indirect: o ciocârlie care ajunge în nori și întâlnește o ală acolo înnebunește, se aruncă în picaj pe pământ și astfel se zdrobește; un câine care găsește și mănâncă pasărea înnebunește și el.

Într-un alt basm, o fată, alungată de acasă de mama ei vitregă, ajunge în casa unei ala; i se adresează cu cuvântul „mamă"; scoate păduchi din părul alei plini de viermi; și hrănește menajeria ei, formate din bufnițe, lupi, bursuci și alte animale sălbatice; comportându-se și vorbind ca și cum aceste lucruri ar fi destul de normale pentru ea, este răsplătită cu un cufăr plin cu aur. Când fiica naturală a mamei vitrege ajunge acolo, aceasta se comportă exact pe dos, iar ala le pedepsește pe ea și pe mama ei trimițându-le un cufăr cu șerpi, care le orbesc. Într-un alt exemplu, când un prinț cere unei ala mâna

fiicei sale, ea îl salvează de alți demoni și îl ajută să se căsătorească. Dar când o fată căreia o ală îi este naşă o vizitează împreună cu mama ei, ala le mănâncă pe amândouă, pentru că mama a vorbit urât despre lucrurile ciudate din casa ei.

Alapra, monstrul din basmele tătarilor

Alapra este o creatură supranaturală din mitologia turcică, întâlnită și în basmele tătarilor din Dobrogea. Ea apare în legende ca un spirit sau monstru malefic, asociat cu frica, întunericul și atacurile asupra oamenilor. Este descrisă ca o ființă uriașă și înspăimântătoare, uneori cu trăsături deformate. Trăiește în locuri izolate, în munți, păduri sau pustietate. În unele povești poate apărea noaptea și îi atacă pe cei care dorm. Este asociată cu coșmarurile, sufocarea în somn și spaimele nocturne. Dincolo de faptul că poate lua diferite forme, ea poate deveni invizibilă. Era folosită în povești pentru a explica paralizia intervenită în timpul somnului sau coșmarurile. În basme, apare ca spirit rău sau demon care trebuie alungat prin ritualuri sau rugăciuni. Simbolizează frica de necunoscut și de forțele întunecate. În unele tradiții, oamenii credeau că anumite obiecte sau simboluri sacre pot proteja casa de Alapra.

Aleodor, eroul care este ajutat de o știucă, un corb și un tăun

Aleodor Împărat este un basm popular românesc cules de Petre Ispirescu, care urmărește aventurile unui fiu de împărat, Aleodor, obligat să înfrunte forțe supranaturale. Ajutat de animale magice, acesta reușește să învingă un dușman malefic și să se căsătorească cu fata Împăratului Verdeș, transformându-se dintr-un copil într-un conducător înțelept.

Practic, Aleodor este o variantă a lui Făt-Frumos. Un împărat era mâhnit că nu avea un fiu care să îi moștenească tronul. Printr-o minune, la bătrânețe, soția sa naște un fecior. La botezul lui, se adună oameni din cele patru zări, iar petrecerile țin trei zile și trei nopți. Simțindu-și sfârșitul aproape,

împăratul își cheamă fiul. Considerându-l vrednic să-i urmeze la tron, îi încredințează împărăția și îl sfătuiește să nu calce niciodată pe moșia lui Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop, pentru că acesta îi pedepsește pe toți cei care intră pe moșia sa.

Aleodor calcă pe pământul acestui malefic (sau o „pocitanie") și este forțat, sub blestem, să îi aducă fata Împăratului Verdeș. În călătoria sa, Aleodor primește ajutor de la o știucă, un corb și un tăun, cărora le cruță viețile și cu care se împrietenește. Aleodor se ascunde de fata Împăratului Verdeș transformându-se în pește, corb și, final, o muscă ce se ascunde în părul fetei, arată acest rezumat. Aleodor câștigă fata, scapă de blestem, iar Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop moare de ciudă.

Arapul, aliat sau dușman al eroului pozitiv

Arapul este un personaj întâlnit în basmele și poveștile populare românești, unde apare de obicei ca slujitor, paznic sau adversar al eroului. Termenul vine din vechiul cuvânt „(h)arap", folosit în trecut pentru a desemna o persoană cu pielea închisă la culoare sau un străin din ținuturi îndepărtate. În basme, este descris adesea ca fiind puternic, impunător și curajos. Uneori apare ca paznic al unui palat sau al unei comori. În anumite povești este adversar al eroului, dar în altele poate deveni aliatul sau slujitorul său credincios. Imaginea lui este uneori exagerată, pentru a i se accentua misterul și exotismul.

În afară de basmul *Povestea lui Harap-Alb*, Arapul apare și în alte povești populare românești sau în variante de basme, unde este prezent ca personaj secundar, paznic sau adversar al eroului. În unele variante culese din folclor ale basmului *Prâslea cel voinic și merele de aur*, personajul titular întâlnește slujitori sau paznici arapi ai zmeilor ori ai unor împărați îndepărtați. Ei sunt descriși ca luptători puternici care păzesc comori sau palate. De asemenea, în anumite versiuni populare ale basmului *Greuceanu* apar slujitori arapi ai zmeilor, care îl ajută pe erou sau păzesc locuri interzise. Cât privește unele

versiuni pentru *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, și în acestea apar slujitori exotici (arapi) la curțile împăraților sau ale unor personaje supranaturale. În multe culegeri de basme românești (din Transilvania, Oltenia, Moldova) apar: arapul paznic al porții unui palat sau al unei grădini fermecate; arapul slujitor credincios al unui împărat; arapul fioros pe care eroul trebuie să-l învingă înainte de a ajunge la zmeu sau la comoară.

Dimitrie Cantemir menționează „arapii" în câteva contexte în scrierile sale istorice și geografice, mai ales în lucrarea *Descriptio Moldaviae* și în alte texte despre lumea orientală și Imperiul Otoman. În epoca lui Cantemir (secolul XVII–XVIII), termenul „arap" era folosit în sens larg pentru oameni de origine africană sau arabă, soldați sau slujitori cu pielea închisă la culoare aflați în serviciul curților orientale. Termenul nu avea doar sens etnic, ci și un sens social sau funcțional (slujitor, gardian, ostaș). Cantemir, care, ca garanție – „zălog" – a loialității față de sultan a tatălui său, domnitorul Moldovei Constantin Cantemir, a trăit mult timp la Constantinopole, arată că în curțile sultanilor și ale pașalelor existau adesea „arapi", folosiți ca paznici sau slujitori; aceștia erau apreciați pentru forța fizică și devotamentul față de stăpânii lor și erau uneori gardieni ai haremurilor sau ai palatelor.

Arătarea, una dintre oglinzile „universului răsturnat"

Manifestarea sau apariția unei entități spirituale malefice, despre care oamenii cred că vine din lumea nevăzută și produce frică sau influență negativă. Strigoii, moroii și ielele sunt asemenea „arătări".

Termenul arătare, în contextul creaturilor supranaturale, se referă la manifestări ale unor entități de dincolo de lumea fizică, adesea interpretate ca monștri, duhuri sau – mai rar – divinități. Un „monstru" de acest tip „mediază între lumea naturală și cea supranaturală, acționând ca o oglindă a epocii sau a unui univers răsturnat". Poate fi o creatură hibridă, de pildă o arătare cu trup de berbec și cap de fecioară sau o ființă înaripată. În sens teologic sau literar, o arătare poate fi un semn al unei lumi transcendente,

uneori descrisă ca o „arătare fermecată“ sau ca un „foc viclean“ (miraj). Aceste apariții sunt, în general, descrise ca manifestări insolite, diferite de realitatea cotidiană profană.

În mitologie, există multe creaturi asemănătoare ca idee de hibrid: Sfinxul are corp de animal și cap de om, Minotaurul – trup de om și cap de taur, Satirii sunt jumătate om, jumătate capră, iar o figură simbolică reprezentată cu cap de capră fiind și Baphomet (un presupus idol venerat de Cavalerii Templieri, asociat astăzi cu esoterismul și, uneori, cu satanismul).

Aripa Satanei, „strigoaie“ și „duh rău“

Aripa Satanei este un duh întunecat care aduce nenorocire, ispită sau frică. O umbră sau o prezență demonică abătându-se asupra unei persoane sau a unui loc.

„Strigoaie care-i sugrumă pe prunci în pântecele mamelor sau îndată după naștere“ (Lazăr Șăineanu) – asemănătoare cu Avestița (slava veche – Vieștița, „vrăjitoare“).

„Duh rău care, după credințele poporului, îi omoară pe copii în pântecele mamei sau după naștere; în unele părți țăranii pun sub căpătâiul copiilor, ca să-i apere de acest duh, o carte numită *Avestița* și care cuprinde formule magice“ (Ion-Aurel Candrea).

Expresia „L-a atins Aripa Satanei“ înseamnă că, din nefericire, cineva a avut un ghinion mare sau i s-a întâmplat ceva rău.

Aspida, o năpârcă îngrozitoare

Aspida (din latină, aspis) este o reptilă legendară foarte otrăvitoare, asemănătoare cu vasiliscul. Mai este denumită și „năpârcă“. A apărut într-o serie de texte mitologice românești, precum și în

poezia *Vasiliscul și Aspida* de Șerban Foarță și Andrei Ujică, folosită ca text pentru unul din cântecele formației Phoenix (din 1975):

Mult te rog, îți fac ispită,
Vrednic fabulist.
Zi-mi ceva de o Aspidă
Și de-un Vasilisc.
Inima-i răzbită, sufletul ucis,
De colți de Aspidă, ochi de Vasilisc.

Șarpe, șerpește,
Cu solzi ca de pește,
Râul șerpuiește.
Și-n apa pârâului,
Umbra spinării,
A șarpelui răului.

Pira, pira, nu pieri șarpe,
Pira, pira, nu-nțeapa șarpe
Cu un cap, cu două,
Cu nouă zeci și nouă!

În râu că-mi intra,
Pân' la brâu intra,
Șarpe nu era,
Nici năpârca rea,
Nu era nici hidră-n,
Apă de-mi intra.

Era mare Vasilisca,
Trup având de odaliscă

Și privire care iscă,
Patemă ce vatemă!
Și face din om neom.

Ieși deochi
Dintre ochi,
Ochii cei vătămători
Și de foc săgetători
Învăliți să fie cu fireaguri albe
Să nu mai privească la obraze dalbe.

Termenul „aspidă" provine din Antichitatea clasică, unde desemna un șarpe veninos, probabil cobra indiană (*Naja naja*). Aspida era simbolul casei regale în Egiptul Antic, iar mușcătura ei era o metodă de execuție a criminalilor în perioada greco-romană. Se spune că și Cleopatra s-ar fi sinucis folosind o aspidă. Termenul a fost introdus în limba română de către traducătorii de literatură sacră, dar se mai folosește încă în Moldova în limbajul curent. Se presupune că provine din greaca veche.

Ambele creaturi – aspida și perechea ei mitologică, vasiliscul – apar în iconografia creștină timpurie ca simboluri ale creaturilor diavolești călcate în picioare de Hristos, ilustrând versetul: „Peste aspidă și vasilisc vei păși și vei călca peste leu și peste balaur" (Psalmul 90).

În volumul *Grădina de dincolo* (1980), Andrei Oișteanu analizează mitul aspidei în contextul „zoosofiei" și al comentariilor mitologice, în capitolul „Surzenia ca alegorie". „Surzenia păcătosului" face referire la o legendă în care aspida își astupă o ureche cu coada și pe cealaltă o lipește de pământ pentru a nu auzi descântecele magice (sau, în cheie creștină, cuvintele divine / înțelepciunea), alegorie a refuzului „păcătosului" de a lua act și a accepta învățăturile spirituale.

Avestița, sluga Satanei și duhul înaripat care-i vatămă pe prunci

Avestița este o figură demonică feminină din mitologia românească, considerată o slugă a Satanei, spaima femeilor însărcinate și a copiilor mici. Identificată adesea cu Strigoaica, aceasta este integrată în familia forțelor malefice, fiind cunoscută pentru provocarea bolilor și a suferinței asupra nou-născuților. Este un demon asociat nașterii, care-i atacă mai ales pe copiii nebotezați și pe femeile însărcinate. Conexiunea cu forțele răului este evidentă, fiind descrisă ca fiind slujitoare a Satanei, integrată în ierarhia forțelor demonice. Avestița face parte din categoria creaturilor mitologice supranaturale, alături de Strig(oaic)a. Această entitate reflectă superstițiile populare românești legate de protejarea vieții nou-născuților împotriva forțelor malefice.

Strigarea Avestiței este un text din tradiția populară românească, folosit ca descântec sau rugăciune de protecție pentru copii:

Avestiță, Avestiță,
Du-te-n munți și-n văgăuni,
Du-te-n pustii și-n locuri rele,
Unde cocoșul nu cântă,
Unde om nu locuiește.
Că, dacă tu nu te vei duce,
Eu pe tine te voi striga
Cu numele lui Dumnezeu
Și cu puterea sfinților.
Te blestem și te alung
Cu crucea lui Dumnezeu,
Cu sabia lui Arhanghelul Mihail
Și cu puterea cerului.
Fugi, Avestiță,
Din casa aceasta,

Din trupul acesta,
Din locul acesta.
Du-te peste nouă mări
Și peste nouă țări,
Unde glas de om nu este
Și unde crucea nu ajunge.
În numele Tatălui,
Și al Fiului,
Și al Sfântului Duh.
Amin!
O altă versiune clamează:
Ieși, Avestiță, spurcată,
Din casa aceasta curată!
Nu te apropia de prunc,
Nici de mamă, nici de pat,
Căci te-ajung sfintele puteri
Și îngerii Domnului te bat.
Cu crucea te izgonesc,
Cu rugăciunea te lovesc,
Cu numele Domnului te leg
Și departe te trimit.
Du-te peste nouă mări,
Peste nouă țări pustii,
Unde cocoșul nu cântă
Și prunc de om nu se află.
Iar pruncul acesta să rămână
Curat, luminat și apărat.
Amin!

Textul era rostit de mame, moașe sau femei bătrâne atunci când copilul era bolnav sau speriat. Uneori era spus de trei ori, lângă leagăn sau la ușa